

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 008:004.77

Валентина Петрович
(Луцьк)

РОЛЬ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

В умовах становлення інформаційного суспільства, модернізації його норм під впливом стрімкого розвитку новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, їх широкого розповсюдження у всіх сферах життєдіяльності сучасного європейського соціуму, істотно підвищується роль цифрових технологій. Їх домінуюче застосування, безпрецедентні обсяги концентрації цифрової інформації, збільшення її питомої ваги у загальному потоці інформації, яка надходить усіма існуючими комунікаційними каналами, дедалі активніше відбуваються й у сферах культури й культурної спадщини.

Ключові слова: культурна спадщина, цифрові технології, цифрова культура, документ, правова основа оцифрування об'єктів культурної спадщини.

In the context of the formation of the information society, the modernization of its norms under the influence of the rapid development of the latest information and communication technologies, their wide distribution in all spheres of life of modern European society, the role of digital technologies is significantly increasing. Their dominant application, unprecedented volumes of concentration of digital information, an increase in its share in the overall flow of information coming through all existing communication channels are increasingly taking place in the spheres of culture and cultural heritage.

Keywords: cultural heritage, digital technologies, digital culture, document, legal basis for digitization of cultural heritage sites.

Нова цифрова реальність окреслюється у широкому застосуванні високошвидкісного Інтернету. Відповідно цифрові технології мають не суто територіальний, а набувають глобального характеру. Їхні переваги реалізуються у найширших масштабах. Як стверджує Л. Матвейчук, застосування цифрових технологій відіграє все більш значиму роль у сучасному науковому пізнанні, сприяє появі нових знань, розвитку нових міждисциплінарних і проблемно-орієнтованих напрямів дослідної діяльності, нарощуванню потенціалу наукових досліджень, перетворенню знань у суспільне надбання [5].

Цифрові технології, на думку, Н. Луман, відіграють важливу роль й у формуванні нової цифрової культури (культури нових медіа) – унікального культурно-цивілізаційного феномену, а також нового культурного типу сучасної особистості, яка вирізняється достатньо високими параметрами комп'ютерної компетентності, новим досвідом віртуалізації аспектів власного буття [4].

Варто підкреслити, що обсяги цифрової інформації збільшуються через переведення у цифровий формат і традиційних джерел інформації (рукописів, стародруків, мап, креслень, архівних документів, бібліотечних і музейних зібрань, періодичних видань тощо). Оцифрування документальної спадщини у сучасному інформаційному суспільстві – один із ключових трендів. Процес оцифрування розпочався на рубежі 1980–1990-х років як складова процесів створення електронних каталогів найбільших архівів, музеїв і бібліотек. Досить швидко він набув статусу самостійного, самодостатнього і наукомісткого напряму орієнтованого не тільки на забезпечення всебічного доступу користувачів до багатоаспектної інформації документальних скарбів і фізичної збереженості оригіналів документів шляхом створення їх електронних копій, а й на виконання міжнародних і національних проєктів, програм оцифрування культурної спадщини.

Культурна спадщина є базовим поняттям у поняттєво-термінологічному апараті комплексу гуманітарних наук, а також у побудові моделі її правової охорони [8; 9]. На думку, В. Акуленко поняття має глибокі філософські традиції та історичні корені, а його тривала еволюція виразно окреслилася в дискусіях, присвячених проблемам передачі – наслідування від попередніх до наступних поколінь окремих об'єктів матеріальної та духовної культури (споруди і будівлі різного призначення, предмети побуту, знаряддя праці, релігійні й національні реліквії, архівні документи, рукописи, стародруки, твори літератури і різних видів мистецтва – живопису, графіки, фотографії тощо), які у хронологічному відношенні були свідомством (пам'яткою) історії, та з огляду на їх непересічне історичне, наукове, художнє або інше значення потребували збереження [1, с. 475–489].

Сприятливим періодом для комплексного вивчення і актуалізації цього поняття можна вважати другу половину ХХ століття. Л. Приходько зазначає, що у цей період, по-перше, були створені відповідні міжнародні органи та інститути, покликані самостійно або у взаємодії з різноманітними міжнародними установами й національними урядами вирішувати стратегічні та/або практичні завдання щодо охорони і збереження пам'яток культури та природи; по-друге, поступово ознак самостійної галузі міжнародного права з власним предметом, комплексом усталених спеціальних юридичних норм набувала сфера правового забезпечення охорони культурних цінностей; по-третє, посилилася увага міжнародної спільноти до правової регламентації цілей, процедур, засобів і методів діяльності у пам'яткоохоронній галузі [7, с. 69].

На початку ХХІ століття категорія «культурна спадщина» набула істотного розширення об'єктного складу, смислового і предметного поля. Зокрема, під впливом сучасних цифрових технологій у міжнародному масштабі набуло поняття «цифрова спадщина». У довідкових виданнях, термінологічних словниках, глосаріях термін «цифровий» (англ. digital) є синонімом «електронний» [10, с. 71, 587]. Л. Приходько наголошує, що загальноживаний термін «цифрова спадщина» (англ. digital heritage) має подвійне значення – культурна спадщина у цифровій формі або оцифрована (в електронній формі) культурна спадщина, тобто, йдеться про створення електронних (цифрових) копій історичних документів та артефактів [7, с. 74].

У цьому аспекті важливого значення набуває правова основа оцифрування об'єктів культурної спадщини. Специфікою сучасної законодавчої практики є пошук шляхів узгодження приватних і публічних інтересів, оптимальних правових рішень і механізмів для забезпечення повноцінного доступу громадян до інформації, знань, цифрового контенту культурної спадщини у всьому багатстві її видового складу. Значної ваги набирає вивчення європейського досвіду для розроблення та реалізації проєктів, програм з оцифрування і створення інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини України, її представлення у світових інформаційних мережах.

Принципово важлива роль у вирішенні та розробці питань документальної культурної спадщини та інформаційно-комунікаційних процесів у соціумі та у формуванні суспільства знань, що супроводжується виникненням цифрової культури, належить ЮНЕСКО, Раді Європи та іншим міжнародним організаціям у галузі культури, освіти, науки – головним інституціям Європейського Союзу (ЄС). В. Добровольська називає низку Міжнародних програм та ініціатив, у яких визначено концептуальні засади створення різноманітних цифрових ресурсів освітнього, наукового й історико-культурного змісту: програма «Пам'ять Світу» («Memory of the World», ЮНЕСКО, 1992), «Хартія про збереження цифрової спадщини» («Charter on the Preservation of Digital Heritage», ЮНЕСКО, 2003), «Маніфест для цифрових бібліотек» («Manifesto for Digital Libraries», ІФЛА, 2010) та інші [3, с. 60].

У своїй науковій розвідці В. Акуленко стверджує, що ухвалені під егідою ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій численні документи – багатосторонні конвенції, рекомендації, декларації, зафіксували розвиток міжнародного права охорони культурних цінностей саме як системи принципів і норм, що формуються суб'єктами міжнародного права, і регулюють міжнародні відносини у сфері збереження, використання і дослідження

культурної спадщини, відновлення історичного середовища, захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів, реституції і повернення незаконно переміщених культурних цінностей, міждержавне культурне співробітництво за цими напрямками [1, с. 61–62].

Варто зазначити, що ініціативи вище зазначених інституцій торкаються широкого спектру ключових аспектів правового захисту культурної спадщини, у т. ч. у цифровій формі та інтеграції діяльності «установ пам'яті», які зберігають і продукують об'єкти сучасної цифрової культури, і, таким чином, визначають парадигму культурної політики на міжнародному і регіональному рівнях. Звернення до досвіду та концептуальних основ культурної політики міжнародних організацій і міжурядових інституцій актуалізується в контексті євроінтеграційного процесу нашої держави.

Л. Приходько зазначає, що правові проблеми щодо культурної спадщини вирішуються у ЄС не тільки через прийняття відповідних нормативно-правових актів, стратегічних документів. Послідовно реалізується залучення європейської спільноти до вирішення питань її збереження, оцифрування та доступу, що передбачає: проведення широких консультацій з експертами, науковцями, представниками «інституцій пам'яті», установами, які займаються програмним забезпеченням, стандартизацією; поширення технічних рекомендацій; здійснення пілотних проєктів; підготовка публікацій, розроблення навчальних програм, проведення міжнародних конференцій, семінарів з актуальної тематики тощо [6, с. 126].

Цифрові технології зумовили безпрецедентні умови доступу до інформаційних ресурсів, у т. ч. до надбань світової культурної спадщини, а також слугують засобом її збереження. Проте, як зазначає В. Добровольська, існують ризики для об'єктів культурної спадщини, що створюються і розповсюджуються з використанням веб-технологій. І головний із них пов'язаний із нестабільністю глобальних комп'ютерних мереж [2, с. 74]. У зв'язку з цим, Р. Мур у науковій роботі, присвяченій теорії цифрового збереження, наголошує, що виокремлено новий напрям дослідження з організації збереження цифрової спадщини (digital preservation), що передбачає надійне зберігання великих обсягів цифрових даних, забезпечення доступності до них у майбутньому. У межах цього напрямку досліджень визначені основні проблеми, що виникають на шляху збереження цифрової інформації для майбутніх поколінь: старіння носіїв інформації та зчитувальних пристроїв; зміна форматів файлів та стандартів метаданих; зміна програмних платформ; необхідність перенавчання спеціалістів бібліотечних, архівних та музейних установ; перебудова цифрових колекцій за новими стандартами [11, с. 64; 72].

Отже, в інформаційному суспільстві, де найвпливовішими чинниками є інформація, знання, комунікація, інновації, особливої актуальності набуває формування стратегії переходу від пасивного нагромадження інформаційних ресурсів до перетворення їх у цілісну і доступну для користування ефективну «систему знань» на базі найперспективніших трендів інформаційно-комунікаційних технологій. У контексті зазначеного йдеться про принципово нову модель надання інформаційних і комунікаційних послуг, створення високотехнологічних можливостей для поширення й використання інформації, інформаційного обміну. Реалії цифрового простору знайшли відображення в усіх сферах життєдіяльності соціуму, сформували нове технологічне середовище та нові умови його функціонування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. Київ : ТОВ «ВО «Юстініан», 2013. 616 с.
2. Добровольська В. В. До питання збереження цифрової культурної спадщини. *Інформація та соціум* : матеріали V Міжнар. наук.-пр. конф. м. Вінниця, 25 черв., 2020 р. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 73–75.
3. Добровольська В. В. Структура і зміст навчальної дисципліни «Цифрова культурна спадщина». *Інформація та соціум* : матеріали VI Міжнар. наук.-пр. конф. м. Вінниця, 04 черв. 2021 р. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 59–61.

4. Луман Н. Реальність мас-медіа. Київ, 2010. 158 с.
5. Матвейчук Л. О. Цифрова економіка : теоретичні аспекти. *Вісник Запорізького нац. ун-ту. Економічні науки*. 2018. № 4(40). С. 116–127.
6. Приходько Л. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами європейського союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Архіви України*. 2020. № 1. С. 104–131.
7. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67–92.
8. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р., № 2778-VI (Редакція від 07.10.2022). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 24. Ст. 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.
9. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III (Редакція від 01.01.2023). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 39. Ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>;
10. Тлумачний словник з інформатики / Г.Г. Півняк, Б.С. Бусигін, М.М. Дівізінюк та ін. Дніпро: Нац. гірнич. ун-т, 2010. 600 с. URL: <http://www.programmer.dp.ua/download/tlumachniy-slovnik-z-informatiki.pdf>.
11. Moore R. Towards a Theory of Digital Preservation. *The International Journal of Digital Curation*. 2008. № 3(1). P. 63–75. DOI: <https://doi.org/10.2218/ijdc.v3i1.42>.